

Сепалад

6+

7
2021

ISSN-0235-1366

КИИ-МАРСА БУТТ

БУРАКЪ

Йовлакх хьада!
Хьая байракх! –
Гетта йода
са говр-буракъ!

ШОЛХ

Яц из туха
тарх е морх –
зиза тега
ягІа шолх.

ФАЪЛГ

Дахаш-текъаш
дар цхьа фаьрг.
ДІахо бувца
безий фаьлг?..

ТХО

Тхо ва ткъо,
ткъо ва тхо,
тхога тІо –
ткъо біаь пхо!

Берий вхоллам

СЕЛАІАД

Малх гучабаълча, сецар догІа.
Бераш ловзар, детташ цІогІа.
Уж-м чІоагІа гІаддахад,
БІаргадайна селаІад.

*Маматнаъкъан Раяна,
Юкъерча Ачалкхера
№15 йола ЮШ, 5 кл.*

*Могушкнаъкъан Хъава,
Наъсарера №9 йола ЮШ, 3 кл.*

Дзейтнаъкъан Медина, 7 шу

НАНА

Сона чІоагІа дукха еза хьо,
Са хоза, кІаьда нана.
Хьо бІаргаяйча, гІадйода со.
Хьо бІаргаяйча, бІарг сийрдабоал са,
Са хоза, кІаьда нана.

*Беканаъкъан Альбина,
ТІой-Юрт, дешархо*

БЕРАШИ МАЙМАЛИ

– Маймал, маймал,
Чай мала, чай мала.
– Чай мел къаеннача нане.
Сона хъая харбази банани.

– Маймал, маймал,
Хувца хъай оамал.
Ма бе нах футтара,
Ма яха чЮж дуттара.

Имадаш еш ма хъувза,
Берашка бат ма увза.
– Бераш, аз хувце сай оамал,

Таккха со хургдац маймал.

Маймал се хиларах, увз аз
Шуга бат, цудухъа лувз аз
Когаш а гоама-чЮама.
Из ховш хила доагIар шоана.

Бат увзаргъа аз дIахо,
Шо хIанз шоай новкъа дIагIо.
Со лургдац шуга Iеха-м.
Эшац сона шун хъехам.
Се ма дарра да со маймал.
Иштта я тха маймалий оамал.

КАЪХАТ

Гайна эггара хьалха ишколе деша яхай. Дешара чуеначул тӀехьагӀа «язде» Юхайнай из. Нана дӀатӀаяхача, каъхата тӀа кьоалам хьекхаш, такилгаш дехкаш ягӀаш я Гайна.

– Фу деш йоалл хьо? – хетт цунга нанас.

– Сай теникага каъхат яз деш йоалл со,
– йоах Гайнас.

– Ай, язде мича хов хьона! – йоах нанас.

– Са теника а хац деша, – жоп лу Гайнас.

ПАНТЕРА

– Дади, хьажал, аз сурт диллад: баъдеча бийсанна ГӀаьржача гаьн тӀа дагӀа ГӀаьржа ферх!

– Мичад ферх? Мичай га? ГӀаьржа басар мара мичад укхаза-м!

– Аз ма яхий хьога: бийса баъде я, га ГӀаьржа я, ферх а да ГӀаьржа – пантера да из!

ЛОВЗОРГАШ

Да сога ловзорг-
Хоза лийг:
Іаържа Ёаргаш –
Маълха сийг!

Локъама бесах
Шаъра цЮкІа,
ЦІеналах бизза
Бола хъокхам.

Лийга моастагІий
Вайна ма бовзий:
Цогал-ловзорг,
Ловзорг-бози.

Уж аз чехка
Юстаркховс.
Лийг, са ловзорг,
Маърша ловз.

Воша Ёаргавайя,
Юхаверз,
Дахъ цо шийца
Ловзорг-герз.

Гу вешийна:
Аькха латт.
Духъалхъекха
Автомат!

Букъ тІехъашка
Хъулаю топ,
Соцадийя
Когий «доп»,

КІаьда чарахъ
Аравоал.
Цун къахетам
Кот а боал.

ОЛГ

Уйлангахьа а яха, глайглане яглаш нана
яйча, оал аз цунга:

– Длайха олг де аз хьона?

Наьна юхь тла елар доал тлаккха:

– Дел ла, са йилиг, – длайхача олгага
хлама кхоачаргдац.

Бод хьокхабийя, олг лочудулл аз. Цу шун
тла-м лоалахо а тлакхоач. Дла-юха эцаш,
хестаду цу шинне длайха, клаьда олг.

Цкъаза наьнах тара хет сона хоза,
длайха олг.

ИНКУБАТОРА КІОРИГ

«Инкубатора кlorигаш я», аьле, кlorигаш хьайоах. Амма уж кхее а дац иштта атта, цар-
на а нана эш. Уж лoмае еза хлама яа, хий мала. Шелъелча, ткъама клалъехка, уж-м, йлоах
а яь, тхьовсае а еза. Нагахьа кlorиг яхьар кхерам бола циск е кьайг гарга хуле, царга
хоам бе а беза, уж лачкьаргйолаш. Длалачкьа лoмае еза уж. Из деррига царна лoмаду аз.

Аз царга хий молийт, фуа бели а молийт. Цу ше мел долчох а тоьам хилац царна. Наьна
йловхо лех цар. Уж лех, влалла ца совцаш, са кулга клал
хьалховша глерт. Со ях-яхача са когашта тлехьауд уж,
леха а лехаш.

Луьран царех енна уллаш кlorиг бларгаяйча,
дог лазадоал са. Цхьаккха а кlorиг ма юсий-
ла укх дунен тла, ткъамá клал йоацаш.

КХАЛСАГ-ЦОГАЛ

Къилбаседехъерча къамий фавлз

Бахаш хиннаб мари сесаги. Хлара денна, са ма хиллинге, цлаглара ара а ваьле, водаш хиннав мар. Бларчча дийнахъа цхъаннахъа лелаш хиннав из. Сесага ховш хиннадац мар дийнахъа мичахъа хул. Из ха лаьрхлад цо.

Цхъан дийнахъа мар цлаглара ара ма ваьлла а, цунна тлехъаяхай сесаг.

Мара юхе длатаяхача, зийнад цо, цхъа бларг боацаш из волга. Марацара къаста лаьрхлад кхалсага. Яха араьнна из йодаш, цхъа вмпал кхийттац цох. Длатакхайда хъайца, ший баламаш тла ю а хоаяь, чуйихъай цо из. Лоам болча дла а ваха, лакхе хьалтла а ваьнна, цига лаьттан клал хиннача къорга чу длачукхессай цо кхалсаг.

Хъакхийтача, шелъенна, тла барзкъа доацаш, уллаш хиннай из. Бларг боацаш ва, аьнна, маьрах ше къастарах дехке а яьнна, даггара йийлхай сесаг. Цлаьхха, хезад укхунна:

– Саца, ца елхаш! Хьо лакхе хьалхьоже, бларгагургья хьона хьалъэхка яда лаьттан тла лелача оалхазарий цлекий. Уж хъа а ийце, длатлаювха хъайна!

Лакхе хьалхьежача, бларгадайнад кхалсага баьцех дийца тускар. Цу чу уллаш кораяь цунна къайгий цлекех яь кетарг. Цхъабакъда цхъаккха дича хьатлаювха мегадац цунна из. Кетарг геттара зламига хиннай.

Юха а йийлхай кхалсаг. Хлаьта санна цхъанне оаз хезай цунна:

– Саца, ца елхаш! Лакхе хьалхъажа. Баьцех дийца тускар улл хьона хьалъэллэ. Цу чура корайоагларгья хьона лаьттан тла лелача оа-

кхарий цѣкий. Хъа а ийце, длатлаюувха хъайна, йлоахлургъа хьо!

Лакхе хъалхъежача, бларгадайнад кхалсага тускар. Цу чу яьдай цогалий цѣкий. Хъа а ийца, шийна уж хъатлакхехкача, йлохъеннай из.

Цогалий цѣкий шийна хъатла а хьоарчаяь, удаш яхай кхалсаг цукъорга чура. Наькъа йодаш, хий мала догъэттад укхун. Додача хина длатла а яха, мала аьнна, хина лотлайийрзай ер. Цогала лергаш а долаш, ше бларгаяйнай укхунна. Длахо длайодаш, шийна тѣхъа ца! воагла меттад кхалсага. Ер юхъежача, шийна тѣхъатекха цлог бларгадайнад укхунна. Йодаккха аьнна даггара озадича, цлог йодаьннадац. Цогала цлог а уллаш, длахояхай ер.

Форда йисте, ший да дезала массахана напала доаккхаш ваьллача

мортиге, длакхаьчай кхалсаг. Цига дла а этта, чкъаьрий лувцаш воаллача даьна бларахъежаш лаьттай из. Цогал бларгадайнача дас ший гилкема форда йисте кхалсаг ягача длатлалаьллад. Цогал хъалаца ваьллава из. Вож, длайиккха, деддад. Цогала чкъаьрий лаьтта ло а дехка, юрта чувахав воккхасаг. Цогал цунна тѣхъадеддад.

Садайнад. Дедда, ший даь ца! долча длаюхе а даха, цлага чудала гийртад кхалсаг-цогал, цхъабакъда длачудала аьнна цо корта юберзабешше, корта оагторъэккхаш хиннаб. Да вахача цлага длачу а ца доаладенна, цогал долаш дисад из.

Таржам даьд Келигнаькъан Р.

Джамаладинов А. А. сурташ

ХАДИЖАТА КХОКХА

Хоза енаяр цу шера Ёаьсти. Дукха ха яцар, са вошас саг йоалаяь. Отара кІал Іохайша багІар са даи нанеи. Керда дена нускал Хадижат ноанал деш доаллар, гаьна доаццаш. ЦІаьхха, цхьа таташ даьлар бежкарта. Хьалха даи цун тІехьа нанеи Іочубайдар беша. Хадижат а яхар царна тІеххьа.

Дукха ца говш, юха коа баьлар уж. Ма даггара циска сердаш яр нана! ХІаьта Хадижата бе кхокха боаллар. Лаца аьнна тІакхийттача циско багабелла, лозабабар из.

– Цу Даьла гоавара багара хьабаккхар-кх оаха ер, – йоахар нанас. Ког кагбаббар кхокхан. Ткъам а бар, лозабарах кІеззига Іоуллаш. Дахчан цІагаргах биткъига, зІамига лич а бакккха, зиппар а дилла, дІабийхкар наноси Хадижатеи кхокхан кагбаь ког. Ткъам а, Іоулларгбоацаш, хьалбийхкар, кІай зиг хьоарчадаь. КІопилга чу а хоабаь, цІагІа чубихьар цар из. Ара битача, цунна циск тІакхачар кхераш.

Дикка лелабир оаха из кІопилга чу, цун ког лерттІа хоттабаллалца. ТІаккха тхоца хьа а Іема, отара кІалха хьалхувша болабелар из. Из ахка тха отара кІалха давккхар кхокхо. ЧІоагІа хьожар цунга Хадижат. Цкъа кхокха буза а бийя, тІаккха мара Іоховргьязар хІама даа ше. Оаха даиман цунна даа хІама телар: хьажкІаш, кІа, маькх. Хадижата тІехьа лелар кхокха массахана, ший лозабабча кога астагІа а лелхаш. Тхона чІоагІа сакъердам хулар, Хадижата цунца къамаьл деш. Цискач чІоагІа лорабеш, ший коанашкара хІама хьокхаш, чІоагІа боча лелабир цо кхокха. Сиха тоа а белар из.

ХьатІакхаьчар гуйре. Наьсаре в́аха дІавахар са воша ший нускалца. Уж дІабаха кІира ха йоаллаше а, дІабахар тха коара кхокха а. КІира цкъазза воагІар тхацига тха воша ший нускалца. Уж тхацига гучабалча, отара кІалха боагІар кхокха. Цун цІеча когилгах Іаьржача пахашка оасилг беллабар Хадижата. Цунах бовзар цунна из.

Иштта яьлар цхьа ха-зама, тха коа из кхокха юхаухаш. Хадижата хІанз зІамига берг дар. Из, тхацига ца йоагІаш, дукха гайра. Цул тІехьагІа цкъа-шозза бера тхацига из кхокха. Кхы банзар. Хадижат тхацига цахилар бахьан долаш дарий а хац.

– Со санна ший фусаме дІанийсбенна хилба из, – аьлар цкъа Хадижата, тхацига ена ягІаш, ший кхокха оаха, кхы боагІаш бац, аьнна, хьоахабича.

Хамхой Дауд

ШОАШТА МОГАР ДЕ

Сомий беша ваха,
Хъаста воалл со боал.
ДегІабоагІаргболаш,
Де воалл цунна доал.

Ткъоврилгаш дІайоахаш,
Гаьнаш яІа воалл.
Раьза хургъа гаьнаш,
Дика хургда хьал.

ХІара гаьно сона
Лургба мерза сом.
ГІадгІоргва со тІаккха,
ДегІа хургба тоам.

Хала кхею гаьнаш,
ЗІамига бераш мо.
Іунал деза царна,
Вай берашта мо.

ХІара гаьнилг боча
Хъаста еза вай.
Ер вай даха дуне
Хозде деза вай.

Бераш, мекъа доацаш,
Оаш хъегалаш къа.
Дега йІовхал телаш,
Кхееш хІара га.

Ер вай боча Даьхе –
Нана-ГІалгІайче –
Денна хозъеш, тоаеш,
Шоашта могоар де.

МОТТ БЕЦЕ, КЪАМ А ДАЦ

Горчханнакъан Бадрудин

ХЫСЛАХЪА, ХЫСЛУШ

Хыслахъа яха дош дукха лелаш дац тахан. Наггахъа волчунна мара хеза а дац из. Дукха йоазон меттаца къахъегаш волча е къаьна дика мотт ховш волча сага мара довзац из. Хыслахъа яхилга, кIаьдача оамалагIа, хъехаме, саг безаме багара йоагIаца Iанарца йистхул яхилга да. «ТIа ца а чувхаш, гIар а ца еш, хыслуш дIааьннар дикагIа дIаэц дезалхочо», – оалаш хаза йиш яр боккхача нахагара хьалха.

Из дош долаш да цхъан гIалгIай дош-лорга тIа. Цига хыслахъа аьнна яздаьлатт из. ХIаьта сона хыслуш оалаш а хезад дукхагIа.

Кицаш

Дакъа – нийсса,
хьинар - тIех.

Чубеллар – низ,
гибеллар – мухъ.

ГІАЛГІАЙ СІЙДОЛА НАХ

Мерешкнаькъан Султан

ШИШХАНАЬКЪАН СОЛСБИКА ТАМЕРЛАН

Ширача хана денз, цІерца аьшк тувсар дѣза, сийлахьа лоархІаш хиннад вай къаман сакхетаме. Кхыметтел пхьена вужаш хиннавац аьшкапхьар. Вай заманца товш, кердача боараме аьшка болат чІоагІдеца, цун кхом беча даькъе доккхий толамаш даьхачарех хиннав вай мехкахо, хьалха хиннача ерригача Советски Союзе цІихезача Іилманхоох хинна, Шишханаькъан Солсбика Тамерлан.

Солсбика Тамерлан ваь хиннав 1937 шера 8 марте Буро тІа. Кхо шу даьлча, нана йоацаш вус из. ХІаьта цун ворхІ шу даьннача хана, вай халкъ мехках доакхаш, Казахстан Ақмолински областерча Арықбалык яхача юрта кхоач цар дезал. Цхьабакъда 1947 шера городе Алма-Ата ший дезал дІабига аьттув боал цун даь Солсбика. Цига ишколе дешаш волаш, тІехдика деша аьле, шийна керттера декхар оттаду Тамерлана. Цудухьа ишкол, тІехдика дешарах, дото мейдилг луш чакхйоакх цо. Аланза далац цун зІамагІболча вежараша а йижараша а мейдилгаш йоахаш ишколе дийшалга. Цхьабакъда, мехках даьккхача къамах хиларах, лакхехьара дешар деша йиш яц оал цунга. Дале а цун даьсесага даь-вошас, Сийлахь-боккхача Даьймехка тІема ветерана Хьулахой Бекхана цу деша тІа къахьегарах, Алма-Атерча лоаман-металлургически институте деша отт Тамерлан. Из йистейоакх цо 1959 шера, тІехдика деша а дешаш.

Студент волча хана, шийца дешаш болчарца из Іаьржача металлурге Кертерча Іилма-тохкама институте практиках хьожаву. Цига цунна возз порошокви металлурге даькъе цІихеза вола академик И.П.Бардин. Цо даьча хьехарах, цу даькъе къахьега волалу вай мехкахо. Институт йистеяьккх ваьнна Тамерлан, Новотульски металлургически заводе практиках волча хана денз, шийна теркам тІаозаш вола къона говзанча хиларах тарра, цига балха дІаэц. Дукха ца говш, цеха начальника а дІахо лабораторе заведующе а даржашка кхоач из. Ший ткъаьи шийтта (32) шу даьлча, кандидатски диссертаци яз а йийя, из Іилман дунен тІа а йовзийташ, тІаэцийт цо. Керда вІашагІьеллача «Тулачермет» яхача Іилман-производственни цхьанкхетара генеральни директора Іилман даькъе вола заместителалла хьожаву Солсбика Тамерлан.

Бокъонца вола Іилманхо-практик из волга тешал деш да, вай мехкахо юкъе волча тохамхой тоабанна 1976 шера 2 апреле Ленински преми ялар. ХІаьта цар шлакех ванадий хьакъоастадара овсаре а кхерамза а бола промышленни никъ кхеллабар. Из бахьан долаш, советски промышленноста пайда шозза-кхозза совбаккх аьттув боал цу хана.

Цу кхоллама Іилман тоабо хьаяьча технологех, болат хадданза лоаладара машен хьокха йихьа хиннай Лейпцигски ярмарке а Мельбурне хиннача гойтаме а. Цу машено теркам тІаэзаб доазол араьхарча цІихезача массехк фирман: «Конкаст», «Айтйя», «Кавасаки», «Флетчер», «Стелко». Из машен хьае пурам деннад дуккхача мехкашта.

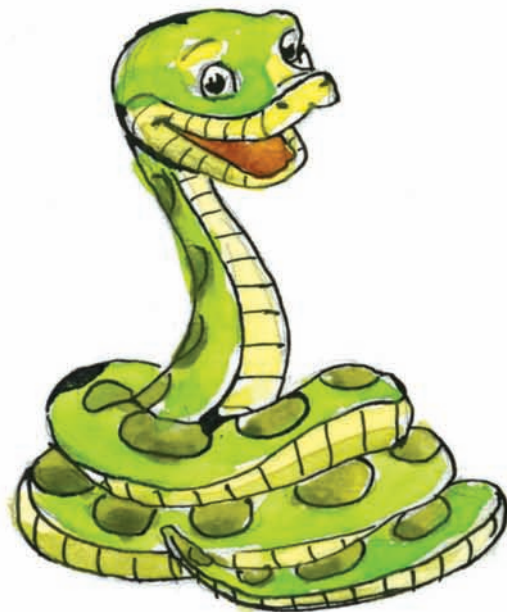
Шишханаькъан Солсбика Тамерлана советски металлурге толамех канадски а американски а металлургашта хьалхашка лекцеш йийшай. Цо докторски диссертаци язъаь хиннай, аьшка кхом бара эшараш белгал а доахаш. Цхьабакъда, 1983 шера 1 мае кхалхар бахьан долаш, из тІаэцийта тарденнадац цун.

НІАНЕИ БІЕХАЛІ

Наькѣа юхе ягІача комара кІалха салоІаш иллаб текхарг. Из бІаргабайнача нІанах, хѣагІ хѣаьрчай. Цох тара а бІаьха а хила ловш, бІехала юхе Іо а бижа, хѣамча санна озабеннаб из. Сов чІоагІа озабаларах, ий-ккхаб.

Иштта хул шийл низ болчунца кѣовса эт-тача.

ХИНСУВИ МАККХАЛИ

Хинсув яха оалхазар чкѣаьра баккха эт-тад, бакѣда еррига ший кѣамарг цунга йохаяйта, берда тІа дала дежад из.

Из бІаргадайнача маккхало аьннад:

– Хьона доаггІар да: хѣе оалхазар долаш кхелла хилча, форда чура хІана лехар Іа фос?

Цу тайпара, шоашта дулург-дар диц а даь, дулургдоацар де гІертача нахага нийса а доагІаш а кхоач цхѣадола хатар.

*Таржам даьр –
Іарчакхнаькѣан С.*

ФУ ХОВЛИ, ФУ ДОВЗАЛИ?

Халкѡа багахбувѡамѡара

Эзза юкѡ ѡийхка, кхай
тѡа латта воккха саг.

(ѡоІІ)

Ялх коги, биѡ бѡарги,
диѡ лерги, цѡѡа цѡоги.

(пѡѡѡѡѡѡІ)

Ялх хѡама фуд,
ворхлагѡдар шийѡа доаѡаш?

(пѡ хлѡ пѡпѡхѡ ѡнѡѡ пѡпѡІІ)

ѡай сигалара елѡа ѡѡачѡн.

(ѡѡІІ)

КРОССВОРДА ДАШХАРГАН:

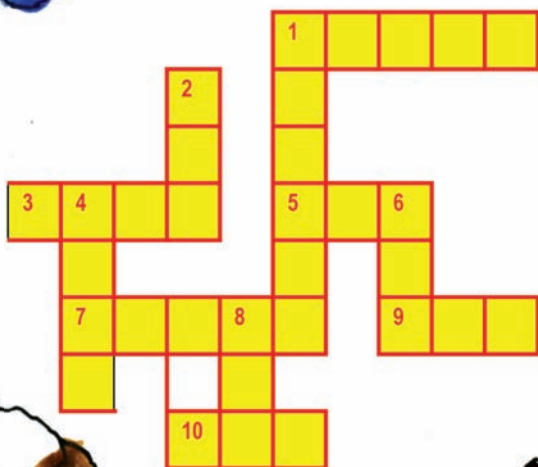
Пѡѡагѡа: 1. Бѡагѡа. 3. Азар. 5. Лекѡ. 7. Зурма. 9. Лай.
10. Урд.

Урагѡа: 1. Бѡлгѡа. 2. Кѡѡ. 4. Зиза. 6. Кѡел. 8. Мур.

Цена свободная

КРОССВОРД

ПхорагIа: 1. Карт еш дIабогI из. 3. Кха декъаш, доазон тIа увттабаь кхера. 5. Арен зIамига оалхазар. 7. Локхаш йола кечал. 9. Чулатта саг. 10. Ялат дIадув кха.

УрагIа: 1. Сага сурт кхоллаш, топпарах е дахчах яь хIама. 2. Лайттах хьадоак-кха доагаду оахкал. 4. Гаьн тIа, баь тIа хул из. 6. Рузкъа цахилар. 8. Йокъаен-на дахча.

Оттаяьй Боракиев С.

Кроссворда дашхаргаш 15-ча оаглон тIа да.

ДОШЛОРГ

Вампал (ва) – великан
Гилкема (да) – лодка
Лийг (да) – косуля
Маккхал (да) – коршун
Фаьрг (да) – соловей
Ферх (да) – пантера
Хинсув (я) – чайка
Хислахьа (куцд.) – вежли-
вый
Цов (ба) – сноп, букет.

«СЕЛАИД» (РАДУГА) № 7
Детский журнал
Учредитель — Правительство
Республики Ингушетия
Издается с сентября 1986 года
на ингушском языке.
Зарегистрирован Управлением
Федеральной службы
по надзору в сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций по
Республике Ингушетия.
Регистрационный номер
ПИ № ТУ06-00029 от 19.09.2019 г.
Главный редактор Б. Х. Горчханов.
Зам. главного редактора Р. С. Келигова.
Худ. редактор А. Х. Даурбекова.
Корректор С. Я. Арчаков.
Рисунки художника А. Х. Даурбековой.
Сдано в набор 28.07.21 г.
Подписано к печати 29.08.21 г.
Дата выхода в свет 30.08.21 г.
Формат 60х841/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная. Усл. п. л. 2.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2150. Заказ 210689.
Адрес редакции и издателя:
386101, Республика Ингушетия,
г. Назрань, пр. И. Базоркина, 3а.
Электронный адрес: selaad.ri@mail.ru
Телефоны: гл. редактор — 22-70-97;
отделы и бухгалтерия — 22-70-96.
Отпечатано в АО «Изд-во «КЗ»,
г. Минводы, ул. 50 лет Октября, 67.